HADİS TETKİKLERİ DERGİSİ
JOURNAL OF HADITH STUDIES/مجلة بحوث الحديث
XVI • 1 • 2018

Raf'u'l-yedeyn Meselesi Çerçevesinde Beyhakî'nin Tahâvî'ye İtirazları

al-Bayhaqī's Objections to al-Tahāvī within the Framework of the Issue of Raf 'a'l-Yadain"

Taha CELİK[*]

Abstract: The fifth century muhaddith Al-Bayhaqī (d. 458/1066), also known for his strict allegiance to the sect of the Shāfi'i, wrote his work *Ma'rifat al-Sunan wa al-Āthār* in order to demonstrate how Hanafī muhaddith al-Tahāwī's (d. 321/933) evidence is weak, his fiqh inference is unfounded and his criticism is flawed. Along with the collection of narratives which constitute evidence for Shaf'ī's fiqh inferences, he often criticized al-Tahāwī in the book. Thus, the present work presents itself as a rejection to *Sharh Ma'āni al-Athār* by Tahâwî'. In the works which can be evaluated as a product of the conflict of Ahl al-Hadīth-Ahl al-Ra'y in the first years of the Hijrī calendar, one of the most diccussed topics is the issue of raising of the hands before and after the bowing in the Salāt. This issue is one of the most controversial issues directed at Hanafī sect. Many hadīths were transmitted in the sources of the notable hadīths sources. Hanafī scholars do not accept these narrations for various reasons and in the final analysis they think what should be considered as Sunnah is not the raising the hands in the prayer. The opinions and attitudes of Tahāwī' and al-Bayhaqī, who have great importance with their hadīth identities in the formation of the sects, are important. In this article, the criticisms that al-Bayhaqī directed towards al-Tahāwī on the related issue are to be examined and a comparative assessment will be made for their approach on the subject.

Citation: Taha ÇELİK, "Raf'u'l-yedeyn Meselesi Çerçevesinde Beyhakî'nin Tahâvî'ye İtirazları (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XVI/1, 2018, pp. 33-58.

Keywords: *al-Hulāsa*, Raf'al-yadain, al-Tahāwī, al-Bayhaqī, Hadīth, Conflict.

I. Giriş

İslâm tarihinde Resûlüllâh'ın (s.a.v.) vefatından sonra fikrî ihtilaflar baş göstermiş; siyâsî, itikâdî ve fıkhî gruplaşmalar başlamıştır. Sahâbe ve tabiûn dönemlerinden sonra daha da artan bu ihtilaflar genellikle Kur'an'ı Kerim, hadisler, sahâbe ve tabiûn sözleri, re'y ve icma üzerine olmuştur.[1] Dinin ana ilkelerinden ziyade fer'î konuları etrafında cereyan eden bu görüş ayrılıkları zamanla belirginleşerek mezhepleri meydana getirmiştir. Kur'an ve Sünnet'te dinin temel prensipleri ana hatlarıyla bulunurken bunların ayrıntıları ile ilgili

[*] Dr. Öğr. Üyesi, NEÜ Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Hadis, KONYA, tcelik@konya.edu.tr

[1] Ebû Zehra, *İslâm'da Siyâsî İtikâdî ve Fıkhî Mezhepler Tarihi*, s. 62-80.

hususların açık bir şekilde yer almaması, Sahâbe döneminden itibaren gündemden düşmeyen kader meselesi, kabile asabiyeti ile siyâsî ve sosyokültürel sebepler mezheplerin doğuşuna zemin hazırlamış olan faktörlerdir.[2]

Siyâsî, fıkhî ve itikâdî olmak üzere üç kategoride incelenen mezheplerin teşekkülünde hadislerin önemli bir yeri vardır. Özellikle fıkhî mezheplerin öncüleri görüşlerini genelde Kur'an ve hadislere dayandırmışlardır. Kur'an ayetlerinde anlatım tafsîlî olmaktan ziyade icmâlî bir üslup üzerine bina edildiği için âlimler, genişleyen İslâm topraklarında karşılaşılan çok çeşitli ve yeni problemlerin çözümlerini Sünnet'te aramışlardır. Bu arayışlar esnasında müctehidler arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır.

Müctehid İmâmlar arasında görülen bu hadis kaynaklı ihtilâfların temelinde hadisin müctehide ulaşmamış olması, ulaşmış olmasına rağmen müctehidin hadisi zayıf kabul etmesi, hadisin kabulü hususunda bazı ictihâdî özel şartlar ileri sürmesi, rivâyeti unutmuş olması, rivâyetin delâleti konusunda farklı düşünceye sahip olması yahut öne sürülen delâleti huccet olarak kabul etmemesi ve rivâyetin zayıf, mensuh ya da te'vîle açık olduğuna delâlet eden başka deliller bulunması gibi sebepler yatmaktadır.[3]

Hadis merkezli ihtilaflar mezheplerin teşekkülüne etki ettiği gibi mezhepler de; hadisler etrafında cereyan eden ihtilaflarda belirleyici olmuşlardır. Fıkhî meselelerde bir mezhep müctehidinin usulünü benimseyen âlim, ekseriyetle onun hadisteki usulüne de tabi olmuştur. Hatta mezhep mensubiyeti öyle noktaya ulaşmıştır ki *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin hiç birinden herhangi bir mezhebe intisab ettiğine dair bir bilgi menkul olmamasına rağmen -farklı kanaatler belirtilmiş olmakla birlikte- hepsi bir mezhebe nisbet edilmiştir.[4] Bu çaba temelde ehl-i hadis-ehl-i rey ihtilafının bir neticesi olarak da değerlendirilebilir. Literatürün en muteber hadis kaynaklarını telif eden müelliflerin kendi mezhebine mensup olması hadisleri görüşlerine mesned alma noktasında en müstakim olma iddiasını da destekleyen bir unsur olarak kullanılabilmektedir. Ehl-i hadis-ehl-i rey tartışmalarının hadisi kaynak olarak önceleyen yahut kendi reyini esas alan tartışmasına indirgenmesi, hadisleri referans alma işine

---

2 Üzüm, "Mezhep", *DİA,* XXIX, 532.

3 İbn Teymiye, *Raf'u'l-Melâm,* s. 9-35. Ayrıca bkz. Şimşek, Murat, "Hanefi Fakihlerin Haber Anlayışlarının Bir Göstergesi Olarak Nass Üzerine Ziyade Meselesi", s. 127.

4 *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin mezhepleri ile ilgili muhtelif tespitler yapılmıştır. Özellikle tabakât müelliflerinin onları kendi mezheplerine nisbet etmeye çalıştıkları görülmektedir. Söz konusu tespitlerin sıhhati hususunda net bir sonuca varmak mümkün değildir. Çünkü âlimlerin ortak görüşü müelliflerin hiç birinden herhangi bir mezhebi benimsediğine dair bir bilgi nakledilmediği şeklindedir. Bununla birlikte özellikle Buhârî, Şafiî olmasa da birçok Şafiî âlimin onu Şafiî kabul ettiği bilinmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Nu'mânî, *el-İmâm İbn Mâce*, s. 122-127. Buhârî'nin fıkhî mezhebine dair Aynî'nin değerlendirmeleri için bkz. Sakallı, *Aynî ve Hadis*, s. 236-237.

farklı bir boyut kazandırmıştır. Zira ilk dönemlerde Kur'an ve Sünnet'in hüküm belirtmediği alanlarda re'ye müracaat edenler kastedilerek kullanılan ehl-i rey kavramı naslara yaklaşım tarzındaki benzerlikten dolayı zamanla Hanefî mezhebine yakıştırılan ve "birçok konuda hadisleri terk edip re'yine tabi olan grup" manasında kullanılan bir terim olmuştur. Bu manada kullanılışı ile tahkir amacı da hissettiren bu isimlendirmeye bizzat bazı Hanefî âlimler itiraz etmiş ve kendilerinden "ashab-ı rey" olarak değil "ashabu'l-hadis ve'l-meâni" olarak bahsetmişlerdir.[5]

Genelde daha geniş bir kesime şamil olmakla birlikte özelde Hanefî ve Şafiî âlimlerin birbirlerine muhalefeti için kullanılmaya başlayan "ehl-i re'y-ehl-i hadis ihtilâfı", hadisleri delil olarak kullanma ve hadisleri anlamlandırma noktasındaki metodolojik farklılığı ifade etmektedir. Yoksa "Şafiî âlimlerin hadisleri mesned olarak kullandıkları, Hanefîlerin ise daha ziyade re'ye önem verdikleri" şeklindeki bir yargı gerçeği yansıtmamaktadır. Âlimler benimsedikleri usul gereği hadislerden hüküm çıkarma konusunda ihtilaf etmişlerdir. Hadisler için öne sürmüş oldukları sıhhat kriterlerinden dolayı da aynı konudaki muhtelif hadisleri esas almışlar ve farklı neticelere ulaşmışlardır. Hanefî ve Şafiî kanaatin farklılaşmasındaki önemli etkenlerden biri budur. Lakin bu farklılaşmanın etkisiyle, taraflar haklılıklarını isbat sadedinde bazen ihtilafın boyutlarını farklı noktalara taşımışlar ve ehl-i re'y dedikleri grubun yani Hanefîlerin hadis bilmediklerini söylemişlerdir. Yahut da onları hadis rivâyetinde itimat edilemeyecek râvîler olmakla itham etmişledir. Ehl-i re'yin temsilcisi olarak görülmeye başlayan Ebû Hanîfe (150/767) hadisler konusunda en çok eleştirilen âlimlerdendir. Hakkında sıklıkla, çok az hadis bildiği, zayıf bir râvî olduğu, hadisleri reyiyle terk ettiği gibi tenkitler dile getirilmiştir. Bu ithamların hepsi âlimler tarafından cevaplandırılmış sadece Hanefîyye değil diğer mezheplere mensup birçok ulemâ tarafından da tepkiyle karşılanmıştır. Nitekim Ebû Hanîfe'ye nispet edilen bir *Müsned* mevcuttur ve -eserin aidiyeti tartışılsa bile- bu onun çok sayıda hadis rivâyet ettiği gerçeğini değiştirmemektedir. Ayrıca Ebû Hanîfe'nin talebeleri ve mezhebin diğer kurucu İmâmları Ebû Yûsuf (182/798) ve Muhammed eş-Şeybânî'nin (189/805) günümüze ulaşan hadis eserleri mevcuttur. Bununla birlikte Hanefî mezhebi her dönemde hadisler konusunda tenkit edilegelmiştir. Mezhebe karşı sergilenen bu tavır hadisler yönünden bir müdafaayı gerekli kılmış özellikle mezhebin görüşlerine mesned teşkil eden rivâyetlerin derlenmesi önem kazanmıştır.

Şerhu Meâni'l-Âsâr, Hanefî mezhebinin merfû mevkûf ve maktû rivâyetlerden delillerinin bir araya getirildiği önemli bir kaynaktır. Tahâvî (321/933) eserde muhaliflerin delillerine de yer vermiş, rivâyetleri mukayese ederek kendi görüşlerinin doğruluğunu ve hadislere dayandığını ispat etmeye gayret

[5] Pezdevî, *Kenzü'l-Vusûl*, I, 16. Bkz. Erdem, Mehmet, "Ehl-i Sünnet Fıkıh Mezheplerinin Hadis ve Rey Ekolü Olarak Sınıflandırılmasına Eleştirel Bir Bakış", s. 95.

etmiştir. İsmi zikredilmeyen muhalif grubu ekseriyetle Şafiiler oluşturmaktadır. Ehl-i rey olmakla itham ettikleri Hanefî mezhebinin hadislerle irtibatını geniş bir şekilde işleyen ilk eser olması ve özellikle Şafiî'ye tenkitler ihtiva etmesi *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı Şafiî âlimlerin gündemine taşımıştır. Şafiî mezhebine olan sıkı tabiiyetiyle meşhur olan beşinci asır muhaddisi Beyhakî (458/1066) Tahâvî'nin fıkhî istinbatlarında kullandığı hadislerin zayıf yahut asılsız olduğunu ve onun mezhebini hadislere değil hadisleri mezhebine göre şekillendirmeye çalıştığını ortaya koyabilmek maksadıyla *Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Âsâr*'ı telif etmiştir. Söz konusu iki kaynağı hicrî ilk iki asırda âlimlerin gündeminde geniş yer tutan ehl-i hadis ehl-i re'y ihtilafının bir hasılası olarak değerlendirmek mümkündür.

Tahâvî ve Beyhakî müntesibi oldukları mezhepler açısından ziyadesiyle önem taşıyan iki âlimdir. Tahâvî, hadislerin tasnif döneminin son çeyreğinde yaşamış, yirmi yaşlarına kadar Şafiî, sonrasında Hanefî mezhebini benimsemiş, Ebû Yûsuf ve Muhammed eş-Şeybânî'nin talebelerinin tedrisinden geçerek fıkıh ilmini; İmâm Nesaî (303/915) ve Müzenî (264/878) gibi büyük âlimlerden de hadis ilmini öğrenmiştir. Hanefî mezhebinin teşekkülü ve yayılmasında büyük rol oynayan Tahavî'nin hadis ve fıkıh ilimlerine dair çok kıymetli eserleri vardır. Eserlerinde Hanefî fıkhını hadislerle temellendirmeye çalışmış olması hasebiyle mezhebin tarihî gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Ayrıca o, Hanefî mezhebinin büyük İmâmlarından herhangi bir rivâyet nakledilmeyen konulara dair hadisler zikretmiş olmasıyla da dikkat çeken bir âlimdir.[6]

Beyhakî de yaşadığı dönemin büyük âlimlerinin rahle-i tedrisinden geçmiş, Şafiî fakihi ve muhaddis bir âlimdir. Hâkim en-Nîsabûrî (405/1014), İbn Fûrek (406/1015), Cüveynî (478/1085) gibi önemli âlimlerden ilim öğrenmiştir. Mensubu olduğu Şafiî fıkhının üstünlüğünü savunmuş ve bu alanda çok kıymetli eserler vermiştir. Eserleri sayesinde Şafiî fıkhı daha geniş bölgelere yayılmış ve buralarda yer edinmiştir.[7]

Hanefî mezhebinin sistemleştiği dönemde kaleme alınmış olan *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, Hanefî literatüründe önemli bir yere sahiptir. *Ma'rifetü's-Sünen* de Beyhakî'nin Şafiî fıkhının temelini oluşturan hadisler, sahâbe kavilleri ile tabiûn sözlerini topladığı ve bunların sağlamlıklarını ispat etmeye çalıştığı, Şafiî fıkhı açısından büyük önem arz eden bir eserdir. Eserde Beyhakî, altmıştan fazla konuda Tahâvî'ye itirazda bulunmuş, İmâm Şafiî'nin delillerini esas almak suretiyle meseleleri tartışmıştır. Bazı konularda Tahâvî'ye sadece kısa telmihlerde bulunmakla yetinirken bazılarında onun meseleye dair delillerini tek tek ele alarak cevaplandırmaya ve nihai kanaatin Şafiî'nin belirttiği gibi oldu-

6 İltaş, "Tahâvî", *DİA*, XXIX, 385-388.

7 Kandemir, "Beyhakî", *DİA*, VI, 58-61.

ğunu isbat etmeye çalışmıştır. Beyhakî'nin Tahâvî'ye detaylı eleştirilerde bulunduğu konulardan biri de raf'u'l-yedeyn/namazda ellerin kaldırılması meselesidir.

II. Hicrî İlk Asırda Konuya Dair İhtilâfların Çerçevesi

Mezhepler arasında en çok ihtilafa konu olan ibadetlerden biri namazdır. Müslümanın günlük ibadetlerinde en fazla tekrar eden namazda ellerin ne zaman kaldırılması gerektiği hususunda derin görüş ayrılıkları bulunduğu görülmektedir. İftitah/namaza başlama tekbirinde -hükmüne dair farklı görüşler bulunsa da- ellerin kaldırılacağı hususunda hemen hemen bir ittifaktan söz etmek mümkündür. Rükû ve secdelerde alınan tekbirlerde ise mezheplerin farklı yaklaşımları söz konusudur.

Elleri kaldırma konusunda nakledilen muhtelif rivâyetleri esas alan âlimlerin iki konuda ihtilaf ettikleri görülmektedir. İlki ellerin nereye kadar kaldırılması gerektiği meselesidir. İmâm Mâlik, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye gibi bazı âlimler İbn Ömer ve Ebû Humeyd es-Sâidî rivâyetlerinden hareketle, "Eller omuzların hizasına kadar kaldırılır" demişlerdir.[8]Süfyân es-Sevrî, Ebû Hanîfe ve talebeleri ise Berâ b. Azib rivâyetini esas alarak, ellerin kulaklara kadar kaldırılması gerektiği görüşüne sahip olmuşlardır.[9] İkinci ihtilaf konusu ise namaza başlama tekbiri haricindeki tekbirlerde ellerin kaldırılıp kaldırılmaması meselesidir.

Hanefî âlimlerin elleri kaldırma konusunda cumhurdan farklı düşündükleri görülmektedir. Onlara göre namazda iftitah tekbiri haricinde ellerin kaldırılması sünnet değildir. Mezhebin düşünce yapısının teşekkülünde önemli bir yere sahip olan İbrâhîm en-Nehaî[10] veSüfyân-ı Sevrî'den[11] "Namazda ilk tekbir haricinde eller kaldırılmaz." dedikleri nakledilmiştir. Ebû Hanîfe bu hususta, "Bir kimse namaza başlarken tekbir alır, ellerini kulaklarına kadar kaldırır, namazın artık hiçbir tekbirinde ellerini kaldırmaz." demiştir.[12] Muhammed eş-Şeybânî, Hz. Ali ve Abdullah b. Mes'ûd'dan ellerini kaldırmadıklarına dair sağlam haberler geldiğini belirtmiş ve kendi kanaatlerinin de bu şekilde olduğunu ifade etmiştir.[13]

Bazı Hanefî âlimler delillerin tearuzunu gerekçe göstererek elleri kaldırmamanın evlâ olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre elleri kaldırma sabit olsa bile sünnet seviyesine çıkması mümkün değildir. Sabit değilse bu bir bidattir. Bir

---

[8] İbn Rüşd, bu konudaki ihtilafın nakledilen rivâyetler ve "Amelu ehli Medine"ye muhalefetten kaynaklandığını, cumhurun ise omuzlara kadar kaldırılması konusunda ittifak ettiklerini kaydetmiştir. Bkz. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 143.

[9] Hattâbî, *Meâlimü's-Sünen*, I, 192.

[10] Muhammed eş-Şeybânî, *el-Hucce 'ala Ehli'l-Medine*, I, 96.

[11] Mervezî, *İhtilâfu'l-Fukahâ*, s. 128.

[12] Muhammed eş-Şeybânî, *el-Hucce 'alâ Ehli'l-Medine*, I, 94.

[13] Muhammed eş-Şeybânî, *el-Hucce 'alâ Ehli'l-Medine*, I, 94.

bidati terk ise Sünnet'i işlemekten önce gelir. Çünkü sübûtu kabul edilse bile ellerin kaldırılmaması namazın fesadını gerektirmez. Sabit olmayan bir şeyin namaza dâhil edilmesi ise "amel-i kesîr"e gireceği için namazı bozar.[14]

Şâfiî, çok sayıda sahâbîden ellerini kaldırdıklarına dair nakiller bulunduğunu, bu sebeple İmâm, cemaat, kadın, erkek, münferit yahut cemaat halinde namaz kılan herkesin üç yerde yani namaza başlarken, rükûa eğilirken ve rükûdan doğrulurken ellerini omuz hizasına kaldırması gerektiğini söylemiştir.[15] Bazı âlimler bu üç yere ilaveten secdeler arasında yahut teşehhütten kalkarken; bazıları ise her eğiliş ve kalkışta ellerin kaldırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.[16]

Namazda ellerin kaldırılması konusunda cumhurun ittifakı bulunduğu, dört halife, aşere-i mübeşşere, uzak beldelere dağılmalarına rağmen sahâbenin büyüklerinden birçoğunun ittifak ettikleri bundan başka bir sünnet bilinmediği söylenmiştir.[17] Ellerin kaldırılacağına dair; Hz. Ömer, Hz. Ali, Vâil b. Hucr (51/671), Mâlik b. Huveyris, Enes b. Mâlik, Ebû Hureyre, Ebû Humeyd, Ebû Üseyd (40/660), Sehl b. Sa'd, Muhammed b. Mesleme (43/663), Ebû Katâde, Ebû Musa el-Eşarî, Cabir b. Abdillâh ve Umeyr el-Leysî'den rivâyet nakledilmiştir.[18] Suyûtî, ellerin kaldırılmasını mütevatir rivâyetler arasında zikretmiştir.[19] Evzâî, "Kufeliler haricinde Hicaz, Şam ve Irak ehlinin ellerini kaldırdığını gördüm." demiştir.[20] Hasan-ı Basrî, İbn Sîrîn, Atâ b. Ebî Rabâh, Tâvûs, Mücahit, Kasım b. Muhammed, Sâlim b. Abdillâh, Katâde, Mekhûl, Said b. Cübeyr, İmâm Mâlik,[21] Abdullah b. Mübarek, Süfyân b. Uyeyne, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İshak, Ebû Ubeyd, Ebû Sevr, Taberî gibi âlimler ellerin kaldırılması gerektiğini savunmuşlardır.[22] İbrâhîm en Nehaî, İbn Ebî Leylâ, Alkame b. Kays (62/682), Esved b. Yezîd, Amir eş-Şa'bî, Ebû İshak es-Sebîî,Süfyân es-Sevrî, Hayseme, Kays, Vekî' gibi bazi âlimler ise ellerin kaldırılmayacağı kanaatindedirler.[23]

---

14 Kasânî, *el-Bedaiu's-Sanâi*, I, 208.

15 Şafiî, *el-Ümm*, I, 126-127.

16 İbn Battal, *Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, II, 354.

17 Moğoltay, *Şerhu Süneni İbn Mâce*, s. 1466.

18 Mübarekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, II, 89.

19 Suyutî, *Katfu'l-Ezhâr*, s. 95.

20 Mervezî, *İhtilâfu'l-Fukahâ*, s. 129.

21 İmam Mâlik'ten ellerin kaldırılması konusunda nakledilenler ihtilaflıdır. Talebelerinden İbn Kasım'ın naklettiğine göre İmâm Mâlik sadece iftitah tekbirinde ellerini kaldırmış diğerlerinde kaldırmamıştır. Namazda elleri kaldırmayı zayıf bir görüş olarak değerlendirmiştir. Bunun yanında birçok talebesi onun ellerini kaldırdığını rivâyet etmişlerdir. İbn Vehb'in haber verdiğine göre ise onun son ameli "elleri kaldırmak"tır. Bkz. *Muhtasaru İhtilafi'l-Ulema*, I, 199; Mervezî, *İhtilâfu'l-Fukahâ*, s. 130; İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, I, 408.

22 Aynî, *Nuhab*, V, 458.

23 Aynî, *Nuhab*, V, 460.

Ebû Hanîfe ile Evzâî arasında geçtiği söylenen şu hadise elleri kaldırma konusundaki ihtilafı ve müctehitlerin görüşlerine mesned teşkil eden delilleri özetler niteliktedir:

"Nakledildiğine göre Evzâî, Ebû Hanîfe ile karşılaşmış ve ona "İbn Ömer hadisine rağmen nasıl olur da rükûda elleri kaldırmıyorsunuz" demiş. Ebû Hanîfe "İbrâhîm en-Nehaî'nin Alkame'den naklettiği, Resûlüllâh'ın (s.a.v.) ilk tekbir haricinde ellerini kaldırmadığını haber veren İbn Mes'ûd rivâyetini" zikredince Evzâî "Ebû Hanîfe ne tuhaf. Ben ona Zührî, Sâlim'den rivâyet etti diyorum o Hammâd-İbrâhîm-Alkame'den diyor." diyerek tepkisini dile getirmiş ve âlî isnad olduğu için Zührî rivâyetinin râcih olduğunu belirtmiştir. Ebû Hanîfe ise "Hammad Zührî'den İbrâhîm de Sâlim'den daha fakihtir. İbn Ömer'in ise önce gelmişliği olmasa Alkame ondan fakihtir diyeceğim. İbn Mes'ûd rivâyeti râvîlerinin fıkhından dolayı tercihe daha layıktır. Çünkü itibar uluvve değil fıkhadır." demiştir."[24]

Ellerin kaldırılmasının sünnet olmadığı şeklindeki görüşe âlimlerin zaman zaman sert tavırları müşahade edilmiştir. Evzâî veSüfyân-ı Sevrî'nin bu konuda Mekke'de münazaraya giriştikleri, Evzâî'nin çok sinirlenip "Haydi hangimiz haklıysa lanetleşelim" dediği, Sevrî'nin gülümsemesi üzerine Evzâî'nin iyice hiddetlendiği nakledilmiştir.[25] O, namazda ellerini kaldırmayanın namazı olmayacağını söylemiş, Kufe ehlinin bu hususta seleflerine muhalefet ettiklerini ifade etmiştir. Onunla birlikte Humeydî ve Dâvûd ez-Zahirî'nin bazı talebeleri, ellerini kaldırmayanın namazının eksik kalacağını belirtmişlerdir.[26] İbn Abdilberr Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir sahâbîye namazı öğretirken sadece farzlarını öğrettiği, sünnetlerini öğretmediğini haber veren ve bu şekilde kılacağı namazın makbul olacağını ihsas eden rivâyetten hareketle bu görüşe katılmadığını ifade etmiştir.[27]

Ahmed b. Hanbel elleri kaldırmamayı savunanları "bidatçılar" olarak nitelemiştir. Ebû Ya'lâ her ne kadar onun bu sözünü iftitah tekbirini terk edenlere hamletmeye çalışsa da İbn Receb onun bu çabasını uzak bir tevil olarak değerlendirmiştir. Zira birçok talebesi onun ellerini kaldırmayanlar için "târiku's-sünne/sünnet'i terkeden" dediğini nakletmişlerdir. Bunun yanında İbn Hanbel'in "Elleri kaldırmayı tercih etsem de kaldırmayanların arkasında namaz kılıyorum." dediği de nakledilmiştir.[28] İhtilafın derinleşmesini engelleme ve fitneye zemin hazırlamama adına böyle bir söyleme ihtiyaç hissettiği akla gelmektedir.

Elleri kaldırmayanlar konusunda sert tutumuyla öne çıkan âlimlerden biri

[24] İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, I, 311.
[25] İbn Receb, *Fethu'l-Bârî*, VI, 229-230.
[26] İbn Abdilberr, *İstizkâr*, I, 411.
[27] İbn Abdilberr, *İstizkar*, I, 412.
[28] İbn Receb, *Fethu'l-Bârî*, VI, 332-333.

de İmâm Buhârî'dir. Meselenin önemine ve katiyetine binaen konuya özel bir risale[29] telif eden Buhârî de elleri kaldırmamayı "Sünnetten yüz çevirmek" olarak nitelemiş ve risalesinde Sünnet'e ittibanın önemine dair ayetlere ve hadislere yer vermiştir. On yedi sahâbîden, ellerini kaldırdıklarını ifade eden rivâyetleri aktaran Buhârî[30], ilim ehli birçok kişinin, ellerini kaldırmayanlardan tövbe etmelerini istediklerini yapmaması halinde de meclislerinden onları kovduklarını kaydetmiştir.[31]

Görüldüğü üzere namazda iftitah tekbiri haricinde ellerin kaldırılması hususu âlimler arasında ihtilaflı meselelerdendir. Hicrî ilk asırlardaki görüşler ana hatlarıyla zikredildikten sonra takip eden başlıkta Tahâvî'nin değerlendirmeleri ve Beyhakî'nin itirazları ele alınacak bu esnada hadis âlimlerinin konunun anlaşılmasına katkıda bulunan görüşlerine de yer verilecektir.

III. Tahâvî'nin Değerlendirmeleri ve Beyhakî'nin İtirazları

Tahâvî namazda, iftitah tekbiri haricinde ellerin kaldırılmaması gerektiğini düşünmektedir. Konuya dair hem muhaliflerinin hem de kendilerinin esas aldıkları rivâyetleri aktarmaktadır. Tahâvî eserinin neredeyse tamamında tatbik ettiği yöntemi gereği öncelikle konuya, kendilerine muhalefet eden âlimlerin delillerini zikrederek başlamakta sonrasında kendi delillerini sıralamakta ve tartışmaktadır. Tahâvî'ye göre namazda rukûya giderken ve rukûdan doğrulurken ellerin kaldırılması gerektiğini düşünenlerin delilleri cümlesinden olarak; Hz. Ali, Abdullah b. Ömer, Ebû Humeyd es-Sâ'idî rivâyeti ve mutabilerine yer vermiştir.

A. Hz. Ali Rivâyeti

Ubeydullah b. Râfi'in Ali b. Ebî Talib'ten naklettiğine göre Resûlüllâh (s.a.v.) farz namazına kalktığı zaman tekbir almış ve ellerini omuzları hizasına kaldırmıştır. Kıraatini bitirip rükûa eğilmek istediğinde de rükûu bitirip doğrulmak istediğinde de bunu yapmıştır. Otururken ellerini hiç kaldırmamıştır. Secdeden doğrulurken yine ellerini bu şekilde kaldırmış ve tekbir almıştır.[32]

Hanefî âlimlerin fıkıhta ve hadiste önemli kaynaklarından birisi olan Hz. Ali'den nakledilen rivâyete yine bizzat kendi amelinin bunun aksine olduğunu haber veren rivâyetle itiraz edilmiştir. Tahâvî şu rivâyete yer vermiştir:

Ebû Bekir en-Nehşelî'nin Asım b. Küleyb'den onun da babasından naklettiğine göre Hz. Ali namazda ellerini ilk tekbirde kaldırmış sonrasında ise hiç kaldırmamıştır.[33]

---

[29] Bkz. Buhârî, *Raf'u'l-Yedeyn fi's-Salât*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1996.

[30] Buhârî, *Raf'u'l-yedeyn*, s. 21-22.

[31] Buhârî, *Raf'u'l-yedeyn*, s. 59.

[32] Tirmizî, Daavât, 32; Ebû Dâvûd, Salât, 120; İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 15; Ahmed b. Hanbel, II, 123; Tahâvî, *Şerh*, I, 288.

[33] *Muvatta*, Salât, 109; Muhammed eş-Şeybânî, *el-Hucce 'alâ Ehli'l-Medine*, I, 96-97; İbn Ebi

Tahâvî'ye göre Asım b. Küleyb'ten nakledilen bu rivâyet Abdurrahman b. Ebi'z-Zinâd'ın rivâyet ettiği ilk hadis için iki durumdan birisini gerekli kılmaktadır: Ya hadisin senedinde bir problem vardır yahut da hadisin aslında elleri kaldırma yoktur. Nitekim rivâyetin İbn Huzeyme'nin naklettiği Hz. Ali rivâyeti sened ve metin olarak İbn Ebi'z-Zinad rivâyetiyle aynı olmasına rağmen elleri kaldırma konusunda orada bir bilgi yoktur. Şayet bu rivâyet mahfuz İbn Ebi'z-Zinâd rivâyeti hatalı ise delil olma niteliğini kendiliğinden kaybetmiştir.[34] Daha fazla bilgi verdiği için İbn Ebi'z-Zinâd rivâyeti sahih kabul edilirse; Hz. Ali Resûlüllâh'ın (s.a.v.) ellerini kaldırdığını görüp de bunu sonradan terk ettiği için rivâyetin mensuh olduğu ortaya çıkacaktır.[35]

Tahâvî'nin tenkit ettiği Abdurrahman b. Ebi'z-Zinâd, etbâu't-tâbiînin büyüklerindendir. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla Abdurrahman b. Mehdî ve Fellâs onun "zayıf" olduğunu, Ali b. el-Medînî ise Medine'de naklettiklerinin sahih Bağdat'ta naklettiklerinin ise zayıf olduğunu söylemiştir. İbn Hıbbân'a göre hafızasının kötülüğü ve hatasının fazlalığından dolayı sika râvîlerden maklub hadisler nakletmektedir ve rivâyetleri delil olacak nitelikte değildir.[36] İbn Ebi'z-Zinâd'a dair yapılan bu tenkitler rivâyetleri noktasında şüpheye sebep olmaktadır.

Nehşelî (166/783) rivâyetinin sıhhati konusunda hiç şüphe taşımayan Tahâvî, ilk rivâyette kusur aramakta, bulunmaması halinde de mensuh olmasına hükmetmektedir. Oysa Beyhakî, Dârimî'nin, Hz. Ali'nin sadece iftitah tekbirinde ellerini kaldırdığını ifade eden Asım b. Küleyb rivâyeti için "Senedi vâhîdir" dediğini kaydetmiştir. Gerekçe olarak ise rivâyetin isnadındaki râvîlerden Ebû Bekir en-Nehşelî'nin; nakillerine güvenilecek, rivâyetiyle Sünnet sabit olacak bir râvî olmamasını ileri sürmüştür.[37]

Beyhakî'nin bu kanaatine Hanefî muhaddis İbnü't-Türkmânî karşı çıkmaktadır. Kaydettiğine göre Nehşelî'den; Abdurrahman b. Mehdî,[38] Ahmet b. Yunus gibi sika âlimler hadis nakletmiştir. Aynı zamanda Nehşelî; Müslim, Tirmizi ve Nesai'nin ricalindendir. Ahmed b. Hanbel[39] ve Yahyâ b. Ma'în[40] onu

---

Şeybe, *Musannef*, I, 213.

[34] Tahâvî, *er-Red ale'l-Kerâbisî*'de sahih olanın; Hz. Ali'nin ilk tekbir haricinde Resûlüllâh'tan (s.a) sonra elleri kaldırmayı terk ettiğini haber veren rivâyet olup, vâhî olanın ise; isnadında Abdurrahman b. Ebi'z-Zinâd bulunduğu için İbn Ebî Râfi' rivâyeti olduğunu söylemiştir. Bkz. Aynî, *Nuhab*, V, 490.

[35] Tahâvî, *Şerh*, I, 292.

[36] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VIII, 168-169.

[37] Beyhakî, *Ma'rife*, I, 550.

[38] Abdurrahman b. Mehdî'nin onun hakkında "Kufe âlimlerinin sikalarındandır." dediği nakledilmiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXXII, 382.

[39] Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXXIII, 156.

[40] Bkz. İbn Ma'în, *et-Târîh*, III, 334.

sika kabul etmiş, Ebû Hatim er-Râzî; "Hadisi yazılır" demiştir.[41] Onunla aynı kanaati paylaşan Aynî, İbn Ebî Şeybe'nin de Nehşelî'nin hadislerine yer verdiğini eklemiştir.[42]

Rical kaynaklarına bakılınca Beyhakî'nin güvenilmez dediği Ebû Bekir en-Nehşelî hakkında İbn Sa'd'ın (230/845) "zayıf kabul edilen rivâyetleri vardır"[43] dediği görülmektedir. Zehebî onun için "saduktur" kaydı düşmüş, İbn Ma'în, İbn Hanbel ve Iclî'nin "sika" dediklerini İbn Hıbbân'ın[44] ise onu tenkit ettiğini söylemiştir.[45] Münekkid âlimlerin ekserisi onun etbâu't-tabiînden, Kufeli sika bir râvî olduğunu ifade etmiş, kaynakların bir kısmında ise Murcîî olduğu zikredilmiştir.[46]

Nehşelî hakkında bazı menfi görüşler yer almakla birlikte ağır basan kanaatin onun makbul, rivâyetleriyle ihticac edilebilecek râvîlerden kabul edildiği şeklinde olduğunu söyleyebiliriz. Beyhakî'nin onu cerh eden ifadeler kullanıp âdeti olmasına rağmen başka âlimlerin kanaatlerini aktarmaması ve tenkidine dair herhangi bir gerekçe zikretmemesi ilgi çekicidir.

Buhârî ise Abdurrahman b. Mehdî'nin "Sevrî'ye Nehşeli-Asım rivâyetini sordum onu kabul etmedi" dediğini kaydetmiştir.[47]

Hz. Ali'den nakledilen birbirine muarız söz konusu iki rivâyet sıhhat açısından değerlendirildiğinde ikisinin isnadında da cerh edilmiş râvîler bulunduğu görülmektedir. Kanaatimizce rivâyetlere dair sahih hüküm aynı konuda gelen rivâyetlerin desteklemesiyle verilebilecektir.

B. Abdullah b. Ömer Rivâyeti

Elleri kaldırma hususunda üzerinde en fazla durulan rivâyetlerden birisi Şâfiî'nin de görüşünün merkezine oturttuğu Abdullah b. Ömer rivâyetidir. Tahâvî'nin,Süfyân b. Uyeyne- Zührî- Sâlim b. Abdillâh kanalıyla Abdullah b. Ömer'den naklettiğine göre o şöyle demiştir:

"Hz. Peygamber'in (s.a.v.) namaza başlarken, rükûa eğilirken ve rükûdan doğrulurken tekbir getirdiğinde ellerini omuzları hizasına kaldırdığını gördüm. İki secde arasında ise ellerini kaldırmadı."[48]

---

41 İbnü't-Türkmânî, *el-Cevheru'n-Nakî*, II, 78.

42 Aynî, *Nuhab*, V, 490.

43 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VI, 355.

44 Tesbit edebildiğimiz kadarıyla Nehşelî hakkında en olumsuz kanaat İbn Hıbban'a aittir. İbn Hıbban onun bildiklerini unuttuğunu, hata yapıp farketmediğini, bu sebeple hadislerinin delil olamayacağını söylemiştir. Bkz. Zehebî, *el-Mîzanu'l-İ'tidâl*, IV, 496.

45 Zehebî, *el-Muğnî*, II, 773; *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VII, 32.

46 Bkz. Yahyâ b. Ma'în, *et-Tarih*, III, 334; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 155-156; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 414.

47 Buhârî, *Raf'u'l-Yedeyn,* s. 49.

48 Buhârî, Sıfetü's-Salât, 2; Müslim, Salât, 21; Tirmizî, Salât, 78; Ebû Dâvûd, Salât, 118; Nesâî, İftitâh, 2; İbn Mâce, İkâmetü's-Salavât, 15; Dârimî, Salât, 42; Ahmed b. Hanbel, VIII, 140.

Tahâvî bu rivâyetin mukabilinde Abdullah b. Ömer'in ellerini kaldırmadığının da nakledildiğini söylemiş şu rivâyete yer vermiştir:

Mücahit şöyle demiştir: "İbn Ömer'in arkasında namaz kıldım. İlk tekbir haricinde ellerini namazda hiç kaldırmadı."[49]

Muhammed eş-Şeybânî de İbn Ömer ve İbn Mes'ûd'un iftitah tekbiri haricinde ellerini kaldırmadığını nakletmiştir.[50]

Tahâvî, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ellerini kaldırdığını gören Abdullah b. Ömer'in nesh düşüncesinde olmasa O'ndan sonra elleri kaldırmayı bırakmış olmasının mümkün olmadığını söylemiştir. Bu hadisin münker olduğu öne sürülür ve Tâvus'un İbn Ömer'in ellerini kaldırdığını gördüğü haberi zikredilirse, Tâvus'un görmesi İbn Ömer'de henüz nesh fikri oluşmadan önceki duruma, Mücahit'in de onun en son amelini görmüş olmasına hamledileceğini ifade etmiştir.[51]

Beyhakî ilk rivâyeti İmâm Mâlik'ten Yahyâ b. Said el-Kattân, Abdurrahman b. Mehdî, Cüveyriye b. Esma, İbrâhîm b. Tahmân, Ma'n b. Îsâ, Hâlid b. Mahled, Bişr b. Amr ve başka muhaddislerin de naklettiğini kaydetmiştir. Ayrıca İmâm Mâlik'in hadisi aldığı Zührî'den çok sayıda râvî, onun rivâyet ettiği Sâlim b. Abdillâh'tan da yine birçok âlimin hadisi aktardıklarına işaret etmiştir. Ayrıca hadisin İbn Ömer'e dayanan mevkûf tarikleri yanında merfû rivâyetlerin de nakledildiğini söylemiştir.[52]

Tahâvî'nin naklettiği ikinci rivâyeti tenkit eden Beyhakî, isnaddaki Ebû Bekir b. Ayyâş'ın, ömrünün son dönemlerinde hafızasının zayıfladığını, muhtelit râvîlerden olduğunu ifade etmiştir. Ona göre böyle zayıf bir rivâyetle İbn Ömer hadisinin mensuh olması mümkün değildir. Sahih olsa bile rivâyetler arasını cem' etmek mümkündür. İbn Ömer namazda elleri kaldırmamayı da caiz gördüğü için bazen terk etmiş olabilir. Yahut İbn Ömer ellerini kaldırmış, bazen unutarak kaldırmamış ve Mücahit o anına denk gelmiştir. Çünkü onunla fazla vakit geçirenler onun ellerini defalarca kaldırdığını söylemişlerdir. Onun bu fiili elleri kaldırmanın sünnet olduğuna, terk etmiş olması da vacip olmadığına delil olabilir.[53]

Beyhakî Tahâvî'nin nesh kanaatine bir de şu rivâyetle karşı çıkmaktadır:

Nâfi'den (117/735) nakledildiğine göre İbn Ömer namazda ellerini kaldırmayan birisini görürse ondan yüz çevirirdi.[54]

---

[49] İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, 214; Tahâvî, *Şerh*, I, 292.

[50] Muhammed eş-Şeybânî, *el-Hucce 'alâ Ehli'l-Medine*, I, 97.

[51] Tahâvî, *Şerh*, I, 292.

[52] Beyhakî, *Marife*, I, 541.

[53] Beyhakî, *Ma'rife,* I, 557.

[54] Beyhakî, *Ma'rife,* I, 562.

Beyhakî, ellerini kaldırmayanlara bu şekilde tepki gösteren İbn Ömer'in ellerini bazen kaldırmadığını haber veren hadisleri referans alarak raf'u'l-yedeyn'in mensuh olduğu iddiasında bulunmayı batıl bir çaba olarak görmektedir.[55]

Hanefî muhaddis Tânevî, İbn Ömer'in bu tavrını, elleri kaldırmayı bidat görüp terk etmeyi vacip kabul edenlere hamletse de[56] bu çok tatmin edici bir tevil gibi gözükmemektedir.

Beyhakî'nin bu konudaki önemli kaynaklarından biri olan Buhârî de Mücahit rivâyeti için menfi kanaat sahibidir. Ona göre İbn Ömer'den böyle bir şeyin sabit olmadığı ilim ehli nezdinde malumdur. Rivâyet sahih kabul edilse bile bu, İbn Ömer'in namazda bir hatası olabilir. Herkes zaman zaman namazda hata yapabilir. Nitekim Hz. Ömer'in namazda kıraati unuttuğu nakledilmiştir. Bununla birlikte ellerini kaldırmayana tepki gösterdiği nakledilen İbn Ömer'in buna muhalefet etmiş olması mümkün değildir.[57] Buhârî bizzat Mücahit'in kendisinin de namazda ellerini kaldırdığının nakledildiğini ve bunun söz konusu Mücahit rivâyetinden daha sahih olduğunu ifade etmiştir.[58] İmâm Buhârî'nin elleri kaldırma konusunda müteşeddid ve kat'î görüş sahibi olduğunu söylemiştik. Ellerin kaldırılmaması haberini sahâbînin hatasına hamletmesi de bu kanaatimizi desteklemektedir.

Rivâyetin sıhhatine dair muhtelif kanaatler olduğu görülmektedir. İbnü't-Türkmânî, "Sahihtir,"[59] derken Aynî, rivâyetin Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun olduğunu söylemiştir.[60] Mübarekpurî ise rivâyetin birçok açıdan zayıf olduğunu kaydetmiştir. Ona göre isnaddaki Ebû Bekir b. Ayyâş ömrünün sonuna doğru hıfzı değişen bir râvîdir. Ayrıca bu rivâyet şazdır. Çünkü İbn Ömer'in birçok hafız-sika talebesi ondan muarız hüküm ihtiva eden haberi rivâyet etmişlerdir. Yahyâ b. Maîn de rivâyet için "Asılsızdır" demiştir.[61] Nevevî rivâyetin elleri kaldırmanın müstehap olduğuna delalet ettiğini söylemiş[62] İbn Hacer de İbn Ömer'in bazen yapıp bazen yapmamasına hamletmiştir.[63]

Cerh ve tadil âlimlerinin Ebû Bekir b. Ayyâş hakkında onu hem cerh hem de tadil eden ifadeleri bulunmaktadır. Onun sika ve sadûk olduğu lakin çok hata yaptığı söylenmiştir.[64] Yahyâ b. Ma'în Honun için sika demiştir. Yahyâ b.

---

55 Beyhakî, *Ma'rife,* I, 562.

56 Tânevî, *İ'lâu's-Sünen*, II, 66.

57 Buhârî, *Raf'u'l-Yedeyn,* s. 54.

58 Buhârî, *Raf'u'l-Yedeyn*, s. 150

59 İbnü't-Türkmânî, *el-Cevheru'n-Nakî*, II, 73

60 Aynî, *Nuhab*, V, 493.

61 Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*; II, 96.

62 Nevevî, *Hulâsatu'l-Kelâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm*, s. 71.

63 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II, 220.

64 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VI, 386.

Said el-Kattân'a ismi anıldığı zaman yüzünü ekşittiği nakledilmiştir. Ahmed b. Hanbel onun çok hata yaptığını, kitaplarında ise hata olmadığını söylemiştir.[65] Kaynaklarda, onun kitabındaki hadislerde hata olmadığı fakat hafızasının zayıfladığı, çok hata yaptığı fakat birçok sika âlimin ondan hadis aldığına vurgu yapıldığı görülmektedir. Tânevî, İbn Adî'nin "Ondan sikaların yaptığı nakillerde münker bir hadis bilmiyorum" dediğini, bu hadisi de ondan sika râvîlerden Ahmed b. Yunus'un rivâyet ettiğini kaydetmiştir.[66]

Âlimlerin birbirine muhalif gibi görünen rivâyetler arasında metin açısından da bir tercihe gittikleri görülmektedir. Şafiî âlimler Mücahit hadisinin Nâfi' ve Sâlim b. Abdillâh rivâyetlerine muarız olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre ikisinin rivâyetinde de İbn Ömer'in yaptığı bir fiil haber verilmektedir yani müsbit bilgi ihtiva etmektedir. Mücahit hadisi ise yapmadığını haber verdiği için menfidir. Onlara göre bu gibi durumlarda müsbet haber veren tercih edilir. Çünkü Mücahit'in naklettiği gibi terk ettiği sabit olsa bile bunun ancak cevazı beyan kabilinden olduğu ve onun bunu vacip görmediği düşünülür.[67]

Elleri kaldırmanın sünnet olduğunu düşünen âlimlerin ekserisinin dile getirdiği bu değerlendirmeye Aynî itiraz etmiştir. O, müsbitin nâfiye takdim olunacağı şeklinde mutlak bir kabul olamayacağını söylemiştir. Ona göre müsbit, râvîleri yönünden tercihe şayan olabileceği gibi nâfî rivâyet için de bu söz konusudur. Lakin nefy ifade eden bir delil müsbit ile denk olur ve aralarında da bir muaraza mevcut olursa nefy de ilim ifade eden bir rivâyet olmazsa bu takdirde müsbit mukaddem olabilir. Elleri kaldırma konusunda ise nefy ilim ifade eden bir rivâyettir. Çünkü Abdullah b. Mes'ûd, Resûlüllâh'ın (s.a.v.) bizzat ilk seferde ellerini kaldırdığını ve sonrasında kaldırmadığını görmüştür. İbn Ömer hadisi de ilim ifade eden bir delilden kaynaklanan isbattır. O zaman kuvvet ve za'fta iki rivâyet eşittir. O halde böyle bir kaideden hareketle ellerin kaldırması tercih edilemez.[68]

Tahâvî'nin İbn Ömer'de nesh kanaati oluştuğu için ellerini kaldırmayı bıraktığı şeklindeki yoruma Hanefîlerden de itiraz edenler olmuştur. Son devir Hanefî muhaddislerinden Luknovî, Mücahit'in naklindeki elleri kaldırmamanın mı yoksa Sâlim ve Nâfi' rivâyetlerindeki ellerini kaldırmanın mı sonra vuku bulduğu bilinmediği için nesh görüşüne katılmamaktadır. Çünkü İbn Ömer önceleri kaldırmazken sonra bunun bağlayıcılığına kanaat getirip ellerini kaldırmış olabilir. Luknovî bahsi geçen muarız rivâyetlerin, râvînin rivâyetine muhalefet etmesiyle de açıklanamayacağını düşünmektedir. Çünkü buna

[65] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VIII, 497.
[66] Tânevî, *İ'lâu's-Sünen*, II, 65.
[67] San'ânî, *Sübülü's-Selâm*, I, 251.
[68] Aynî, *Nuhab*, V, 469.

karşı da râvînin fiili müekked sünnet olarak değerlendirmeyip ara sıra terk etmeyi caiz görme ihtimali ile itiraz edilebileceğini ifade etmiştir. Hanefî mezhebinin muarız hadisleri değerlendirmede işlettiği önemli kaidelerden biri olan rivâyete muhalefetin mutlak muhalefet biliniyorsa cari olabileceğini söylemiştir.[69]

Kanaatimizce İbn Ömer'den nakledilen ilk rivâyet sahih ve ilim ehli nezdinde makbul bir hadistir. Tahâvî'nin naklettiği, Hanefîlerin görüşlerine mesned teşkil eden ikinci hadis ise sıhhat açısından ilk rivâyete denk değildir. Tahâvî'nin Mücahit rivâyetinin akabinde "bu rivâyetin münker olduğu öne sürülürse" şeklindeki ifadesi dikkat çekicidir. Seleflerinin esas aldığı bu rivâyet için muhaddis bir fakih olarak münker denildiğini yahut denilebileceğini peşinen kabul etmekte mukabilinde zikredilen Tâvus rivâyetini de tenkit etmemektedir. Tahâvî, öncesindeki Hanefî müctehidleri gibi meseleyi nesh yöntemi ile çözmektedir. Lakin yukarıda da aktardığımız gibi bu nesh düşüncesi hem muhaliflerini hem de bazı Hanefî âlimlerini ikna eden bir iddia değildir.

C. Ebû Humeyd es-Sâ'idî Rivâyeti

Şâfiî'nin en fazla üzerinde durduğu rivâyetlerden birisi Tahâvî'nin de naklettiği Ebû Humeyd es-Sâidî rivâyetidir. Özetle şu şekildedir:

Abdulhamid b. Cafer'in Muhammed b. Amr b. Atâ'dan naklettiğine göre Ebû Humeyd es-Sâidî, içlerinde Ebû Katâde'nin de bulunduğu on sahâbînin arasında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) iftitah tekbirinde, rukûya eğilirken, kalkarken, teşehhütten sonra[70] ayağa kalkınca tekbir getirip ellerini omuzları hizasına kaldırdığını anlatmış, yanındaki sahâbîler de onu tasdik etmişlerdir.[71]

Tahâvî, Abdulhamit'i zayıf kabul etmelerine rağmen onun rivâyetini delil getirmelerini doğru bulmamıştır. Ayrıca ifade ettiğine göre, Muhammed b. Amr b. 'Atâ bu hadisi Ebû Humeyd'den yahut onunla birlikte nakleden birinden işitmemiştir. Arada meçhul bir râvî vardır. Attâf b. Hâlid bu hadisi "Muhammed b. Amr b. 'Atâ- Bir adamdan" şeklinde nakletmiştir. İlaveten kaydettiğine göre, hadisin Ebû Asım-Abdulhamit tarikinde yer alan "Onların hepsi

---

[69] Leknevî, *et-Ta'likü'l-Mümecced*, I, 397.

[70] Sikaların yapmış oldukları ziyadeleri kabul eden Şafiilerin, Ebû Humeyd rivâyetindeki, "tehıyyâttan kalkıştaki tekbiri" kabul etmeleri gerektiğini kaydeden Hattâbî, "Hz. Ali'den, secdelerden kalkışta ellerini kaldırdığı nakledilmiş ama hiçbir fakihin bu minvalde görüşünü bilmiyorum, hâlbuki hadis sahih olsaydı amel vacip olurdu." demiştir. Bkz. Hattâbî, *Meâlimü's-Sünen*, I, 194. İbnu Dakîki'l-'Iyd ise teşehhütten kalkınca da ellerin kaldırılmasının sabit olduğunu söylemiştir. Ona göre rükûdan kalkınca ellerin kaldırılması nasıl iftitah tekbirine sika ziyadesi olarak kabul ediliyor ise bu tekbirler de aynı şekilde sika ziyadesidir ve kabul edilmelidir. İbnu Dakîki'l-'Iyd, *İhkâmu'l-Ahkâm*, I, 236.

[71] Ebû Dâvûd, Salât, 119; Tirmizî, Salât, 114; İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 15; Dârimî, Salât, 92; Ahmed b. Hanbel, IX, 9; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 213; Tahâvî, *Şerh*, I, 289.

"Doğru söyledin" dediler" ifadesi diğer tariklerde yer almamaktadır.[72]

Beyhakî, Yahyâ b. Ma'în'in Abdulhamit için "sikadır" dediğini, Müslim'in de *Sahih*'inde ondan nakilde bulunduğunu söylemiştir. İnkıta iddiasının da doğru olmadığı kanaatindedir. Buhârî'nin *Tarih*'inden[73] rivâyetle; Muhammed b. Amr b. Ata'nın Ebû Humeyd, Ebû Katade ve İbn Abbâs'tan hadis işittiğini kaydetmiştir.[74] Beyhakî'nin kaydettiğine göre Muhammed b. Amr b. Ata ile Ebû Humeyd arasına meçhul kişiyi sokanlardan biri Attâf'tır ve İmâm Mâlik onu övmemiştir. Diğeri ise Îsâ b. Abdillâh'tır ki Abdulhamit kadar meşhur bilinen biri değildir. İsmi bile ihtilaflıdır. Yahyâ b. Ma'în de Muhammed b. Amr b. Ata'nın Abdülhamit'ten hadis işittiğini söylemiştir.[75]

Aynî, Beyhakî'nin Tahâvî'ye yönelttiği tenkitleri ele almış ve Tahâvî'nin Abdulhamit hakkında mesnetsiz konuşmadığını söylemiş,Süfyân es-Sevrî ve Yahyâ b. Said el-Kattân'ın onun hakkında menfi kanaate sahip olduklarını nakletmiştir. İbnü'l-Cevzî'nin (597/1201) de onu *Kitabu'd-Duafa ve'l-Metrukîn*'de zikrettiğini söylemiştir. Aynî'ye göre, bu tenkit Tahâvî'ye ait olsa da makbuldür. Zira Tahâvî tenkide ehil âlimlerdendir.[76] Tahâvî'nin inkıta tesbitini tenkid eden Beyhakî'yi sert bir dille eleştiren Aynî onun bu tavrını çirkinlik ve mahza taassup olarak değerlendirmektedir. Ona göre de Muhammed b. Amr b. Ata Ebû Humeyd'den hadis almamıştır. Ayrıca o Ebû Katade'yi de yaşı yetmediği için görmemiştir. Çünkü Ebû Katade Hz. Ali zamanında vefat etmiştir. Bu Şa'bî ve Heysem b. Adî'nin (207/822) sözüdür ki Beyhakî'nin buna şaz demesi isabetli değildir. Buna muhalefet eden Buhârî'nin rivâyeti de şaz olabilir. Hatta Buhârî'nin kanaati şeksiz şüphesiz şazdır. Zira onun görüşü Şa'bî ve Heysem'in sözüne tercih edilemez.[77]

Muhammed b. Amr b. Atâ'nın Ebû Humeyd'den hadis işitmesi konusunda âlimlerin muhtelif kanaatlerini tespit etmiş bulunmaktayız. Bazı kaynaklarda Ebû Humeyd'den hadis işitenler arasında Muhammed de zikredilmiştir.[78] Buhârî *Sahih*'te Muhammed b. Amr- Ebû Humeyd senediyle rivâyete yer vermiştir.[79] Lakin tesbit edebildiğimiz kadarıyla Tahâvî iddiasında yalnız değildir.

---

[72] Tahâvî, *Şerh*, I, 295. Kavârîrî ve Yahyâ b. Said'in Abdulhamit'ten naklettiklerine göre (isnadı aynen nakletmişlerdir.) ikisi de "Onların hepsi "Doğru söyledin" dediler" kısmını zikretmemişlerdir. Ayrıca Abdulhamit'ten başkasından da bu ibare olmadan nakledilmiştir. Bkz. Tahâvî, *Şerh*, I, 295.

[73] Bkz. Buhârî, *et-Tarihü'l-Kebir*, I, 189.

[74] Beyhakî, *Ma'rife*, I, 558-559.

[75] Beyhakî, *Ma'rife*, I, 561.

[76] Aynî, *Nuhab*, V, 513.

[77] Aynî, *Nuhab*, V, 515.

[78] Bkz. Gülâbâdî, *Ricâlu Sahihi'l-Buhârî*, II, 670; Hatîb el-Bağdâdî; *Kitabu'l- Müttefek ve'l-Müfterek*, III, 1479; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 1633. Zehebî, *el-Kâşif*, II, 206; İbn Kesîr, *et-Tekmîl fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 184.

[79] Bkz. Buhârî, Sıfetü's-Salât, 61; Kurtubî, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh*, II, 668.

Ebû Hatim er-Râzî hadisin Îsâ b. Abdillâh b. Mâlik- Muhammed b. Amr b. Ata- Abbâs b. Sehl b. Sa'd- Ebû Humeyd es-Sâidî kanalıyla nakledildiğini ve hadisin bu haliyle sahih olduğunu çünkü Füleyh b. Süleyman'ın da Ebû Humeyd'den naklettiğini söylemiştir. Muhammed b. Amr- Ebû Humeyd es-Sâidî tarikinin mürsel olduğunu söyleyen Ebû Hatim de Muhammed'in Ebû Humeyd'den hadis işitmediği kanaatindedir.[80]

Diğer yandan âlimlerin genel kanaati Beyhakî'yi desteklemektedir. İbnü'l-Kayyım da inkıta iddiasına karşı çıkmıştır. *Tehzîbu's-Sünen*'de hadisin sahih olduğunu söylemiş, Muhammed'in Ebû Humeyd ile görüşmüş olma ihtimalini ispat ettikten sonra, çocukken hadisi işitip buluğdan sonra nakledilen hadislerin sıhhati konusuna bunu örnek vermiştir.[81]

Sahih-i Buhârî şarihlerinden İbn Receb, Beyhakî'nin bu konuda ittisali öngördüğünü ve Tahâvî'ye itiraz edip doyurucu bir açıklama yaptığını söylemiştir.[82] Ebû Hatim ve Tahâvî'nin Muhammed'le Ebû Humeyd arasında bir râvî daha olduğu şeklindeki iddialarına da değinen İbn Receb, Müslim'in de aynı gerekçeyle hadisi eserine almamış olabileceğine dikkat çekmiştir. Farklı râvîlerden muhtelif isnadları tetkik eden İbn Receb, sahih olanın Buhârî'nin de tercih ettiği muttasıl Muhammed- Ebû Humeyd rivâyeti olduğu sonucuna varmıştır.[83]

Ebû Humeyd es-Sâidî'nin biyografisine dair bilgi veren eserlerin hemen hepsinde ondan rivâyet edenler arasında Muhammed b. Amr b. Atâ'nın ismi de yer almaktadır. Ebû Humeyd ile onun arasına bir râvî ilave ederek ilgili rivâyeti nakleden muhaddislerle inkıta olmadan nakleden râvîler arasında yapılan kıyaslar Buhârî ve Beyhakî'nin bu hususstaki kanaatlerini destekler niteliktedir. Lakin Muhammed'in biyografisine yer veren kaynaklarda onun Ebû Katâde'den hadis işittiğine dair bir bilgiye rastlayamadık.[84] Bu açıdan Aynî'nin

---

[80] İbn Ebî Hâtim, *Ilelu'l-Hadis*, II, 390.

[81] Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Ilelu'l-Hadis*, II, 390. (Muhakkik notu); Cemal b. Muhammed es-Seyyid, *İbn Kayyım el-Cevziyye ve Cuhûduhu fi Hıdmeti's-Sünnneti'n-Nebeviyye*, I, 486.

[82] İbn Receb, *Fethu'l-Bârî*, VII, 304.

[83] İbn Receb, *Fethu'l-Bârî,* VII, 307-308.

[84] İbnü'l-Kayyım'ın bahsi geçen yaş değerlendirmesinden hareketle, Muhammed b. Amr'ın söz konusu âlimlerden hadis işitme ihtimali üzerinde biraz durulunca onun vefat tarihine dair kaynaklarda "Velid b. Yezîd b. Abdilmelik döneminde" ve "Hişam b. Abdilmelik'in hılafetinin sonunda" vefat ettiği şeklinde kayıtlar bulunduğu görülmektedir. Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I, 123; Zehebî, *Tarih*, VII, 464. Bu ifadelerden yola çıkılarak Muhammed b. Amr'ın 120-125 yılları arasında vefat ettiğini söylemek mümkündür. Ebû Humeyd es-Sâidî'nin vefatı ise hicrî 60 yılıdır. İbnü'l-Kayyım'ın örnek verdiği meseleden; "Muhammed b. Amr'ın Ebû Humeyd'i gördüğü esnada 7-8 yaşlarında olduğunu" düşündüğü anlaşılmaktadır. O halde Muhammed'in doğumu ellili yılların ilk yarısına tesadüf etmelidir. Ayrıca onun İbn Abbâs'ı da gördüğü bazı kaynaklarda özellikle zikredilmektedir ki onun vefatı hicrî 68 yılıdır. "Falan kimseyi gördü" ifadelerinden "ona son dönemlerinde yetişebildi" şeklinde bir anlamın çıka-

Buhârî'ye yapmış olduğu itirazda haklı olabileceğini düşünmekteyiz.

III. Muhâliflerin Görüş ve Delillerine Dair Tahâvî'nin Değerlendirmeleri ve Beyhakî'nin İtirazları

Tahâvî, namazda rukuya giderken ve rükûdan doğrulurken ellerin kaldırılması gerektiği kanaatini taşıyan âlimlerin delillerini ve kendi görüşlerini zikrettikten sonra "namazda iftitah tekbiri haricinde eller kaldırılmaz" diyen âlimlerin delillerine yer vermekte ve konuyu tartışmaktadır.

A. Berâ b. Âzib Rivâyeti

Tahâvî ellerin kaldırılmasını sünnet olarak kabul etmeyenlerin delilleri arasında Berâ b. Âzib'ten (71/690) şu rivâyete yer vermiştir:

"Hz. Peygamber (s.a.v.) iftitah tekbiri için ellerini kaldırdıktan sonra başparmakları kulak memelerine yaklaşacak şekilde ellerini kaldırmış sonrasında ise bunu yapmamıştır."[85]

Beyhakî'nin nakline göre, Şâfiî; Berâ b. Azib hadisindeki "ثُمَّ لَا يَعُودُ/"sonra ellerini kaldırmadı" ziyadesinin Yezîd b. Ebi Ziyad'ın kendisine telkin edilerek naklettiği bir ibare olduğunuSüfyân b. Uyeyne'den rivâyet etmiştir.[86] Kaydettiğine göre, Bera b. Âzib'in bu rivâyeti hususunda Ahmed b. Hanbel "Hadisun vâhin" demiş ve Yezîd'in bu rivâyeti ömrünün bir döneminde söz konusu ziyade olmadan naklettiğini söylemiştir. Beyhakî, Yezîd'inSüfyân-ı Sevrî, Şu'be b. el-Haccâc, Hüşeym b. Beşir, Züheyr b. Muâviye, Hâlid b. Abdillâh ve Abdullah b. İdris gibi eski talebelerinin ondan bu ziyade olmaksızın hadisi naklettiklerini kaydetmiştir. Bu ziyadeyle nakledenler ise onun hafızasının zayıfladığı son dönemine yetişen talebeleridir. Nitekim Yahyâ b. Ma'în de onu zayıf saymıştır.[87] Rivâyetin senedine dair başka tartışmalar da bulunduğunu aktaran Beyhakî, Ahmed b. Hanbel'in İbn ebi Leylâ için "Seyyiu'l-hıfz", Yezîd b. Ebî Ziyâd için ise "Hafız değildi." dediğini kaydetmiştir.[88]

Buhârî de Yezîd b. Ebî Ziyâd'ın ilk dönemlerinde kendisinden hadis alanların rivâyeti "ثُمَّ لَا يَعُودُ/"sonra ellerini kaldırmadı" ifadesi olmadan aktardıklarını söylemiştir.[89]

---

bildiğini göz önüne alırsak Muhammed, İbn Abbâs'ı gördüğünde de çok ileri yaşlarda olmamalıdır. Ebû Katâde'nin hicrî 54 yılında vefat etmiş olması, Muhammed b. Amr'ın ondan hadis işitmiş olma ihtimalini zayıflatmaktadır.

85 Tahâvî, *Şerh*, I, 290. Ebû Dâvûd hadisi nakletmiş ve "sahih değil" kaydı düşmüştür. Ebû Dâvûd, Salât, 121. Tirmizî İbn Mes'ûd'dan aynı manada bir rivâyeti naklettikten sonra, "Bu konuda Berâ b. Azib'ten de rivâyet var" demekle yetinmiş, metne yer vermemiştir. Bkz. Tirmizî, Salât, 78.

86 İmam Şafiî, *İhtilâfu'l-Hadîs*, VIII, 635; Beyhakî, *Ma'rife,* I, 548.

87 Beyhakî, *Ma'rife,* I, 549.

88 Beyhakî, *Ma'rife,* I, 549.

89 Buhârî, *Raf'u'l-Yedeyn*, s. 86

Hanefî muhaddis Moğoltay b. Kılıç ihtilat iddialarının gerçeği yansıtmadığını söylemiş, mutkın âlimlerin Yezîd hakkında müspet kanaat bildirdiklerini, bu sebeple rivâyetlerdeki farklılığın, onun unutarak hadisin bazen bir kısmını hatırlayınca da tamamını nakletmiş olmasından kaynaklanabileceğini belirtse de[90] onun "sonra bunu yapmadı" ziyadesini kendisine telkin edilince rivâyet etmeye başladığı şeklindekiSüfyân'dan nakledilen tenkidi birçok âlim aktarmış[91] ve onun ömrünün sonuna doğru hafızasının zayıfladığını, ihtilata maruz kalıp acayip şeyler naklettiğini söylemişlerdir.[92] Cerh ve tadil âlimlerinin onun hakkında ağırlıklı olarak menfi kanaate sahip oldukları görülmektedir.[93] Berâ b. Âzib rivâyetinin söz konusu ziyadeyle birlikte zayıf bir hadis olduğuna dair görüşlerin tercihe daha şayan olduğu görülmektedir.

B. Abdullah b. Mes'ûd Rivâyeti:

Ellerin kaldırılmaması hususunda Hanefî âlimlerin en kuvvetli delillerinden biri Abdullah b. Mes'ûd rivâyetidir. Sahâbîlerden ellerini kaldırmadığı zikredilen ve bu hususta ihtilaf olmayan tek kişinin Abdullah b. Mes'ûd olduğu söylenmiştir.[94] Tahâvî İbn Mes'ûd'dan nakledilen şu rivâyete yer vermiştir:

Asım b. Küleyb'in Abdurrahman b. Esved'den onun Alkame'den onun da Abdullah b. Mes'ûd'dan naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) ilk tekbirde ellerini kaldırmış, sonra bir daha kaldırmamıştır.[95]

Tirmizi, İbn Mes'ûd rivâyetini nakletmiş ve hasen bir hadis olduğunu, sahâbîlerden ve tabiûndan ilim sahibi birçoğu ileSüfyân-ı Sevri ve Kûfelilerin bu görüşe sahip olduklarını belirtmiştir.[96]

Muhammed eş-Şeybânî, Hz. Ali ve İbn Mes'ûd'un Resûlüllâh'ı (s.a.v.) İbn Ömer'den çok daha iyi tanıdıklarını belirtmiştir. Tahâvî'nin de naklettiği "*namazda zekiler arkama dursun*" rivâyeti hakkında "Bedir'e katılanların önüne geçebilecek kimse tanımıyorum. Nitekim birinci ve ikinci safı Bedir ashabı oluşturmuştur. İbn Ömer ise onlara göre genç bir yaştadır. Bize göre Hz. Ali ve İbn Mes'ûd gibi Bedir gazileri Resûlüllâh'ın (s.a.v.) namazını en iyi bilenlerdir." demiştir.[97]

Beyhakî, İbnü'l-Mübarek'in bu hadisi sahih kabul etmediği, İbn Mes'ûd'un

---

90 Moğoltay, *Şerhu İbn Mâce*, s. 1467.

91 Humeydî, *Müsned*, I, 573; Dârakutnî, *Sünen*, II, 49; Hatib, *el-Kifâye*, s. 149;

92 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VI, 330; İbn Adî, *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, IX, 164-165.

93 Bkz. Zehebî, *Siyer*, VI, 130.

94 İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, IX, 220.

95 Tirmizî, Salât, 78; Ebû Dâvûd rivâyetin, uzun bir hadisin özeti olduğunu ve bu lafızla sahih olmadığını söylemiştir. Bkz. Ebû Dâvûd, Salât, 121. Nesâî, İftitâh, 87; Ahmed b. Hanbel, VI, 203.

96 Bkz. Tirmizî, Salât, 78.

97 Muhammed eş-Şeybânî, *el-Hucce 'alâ Ehli'l-Medîne*, I, 95.

ellerini kaldırdığını haber veren rivâyetleri kabule şayan bulduğunu nakletmiştir. Kaydettiğine göre, İbn Mübarek "Hadislerin çokluğu ve senetlerinden dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.) ellerini kaldırırken ona bakar gibiyim" demiştir.[98]

Zahiri muhaddis İbn Hazm'a göre ise hadis sahihtir fakat iftitah tekbiri haricinde tekbir olmadığına değil ziyade tekbirlerin farz olmadığına, sünnet ve mendub olduğuna delildir.[99] Ona göre Hz. Ali ve İbn Mes'ûd'un ellerini kaldırmadıkları nakledilmişse de İbn Ömer, İbn Abbâs ve birçok sahâbîden kaldırdıkları hikâye edilmiştir. Onlardan bunu nehyettikleri nakledilmediğine göre sahâbîlerin fiilleri birbirine muhalif delil olarak değerlendirilemez. Bilakis hüküm ekseriyete göre verilir.[100]

İbnü't-Türkmânî elleri kaldırmanın sünnet olduğuna kail olanların bu hadise dair itirazlarını şu üç maddede özetlemekte ve değerlendirmesini yapmaktadır. 1. İbn Mübarek'in sahih kabul etmemesi. 2. Münzirî'nin bu sözü nakledip sonrasında "Abdurrahman, Alkame'den işitmedi" demesi. 3. Hâkim en Neysaburî'nin Asım b. Küleyb'in hadisleri *Sahih*'te yok demesi. İbnü't-Türkmânî, İbn Mübarek sahih değil demesine karşın İbn Hazm'ın rivâyet için "sahih" Tirmizi'nin ise "Hasen" dediğini kaydetmiştir. İbn Ebî Hatim'in bu rivâyeti Alkame'nin mürsellerinde zikretmemiş olmasıyla Münzirî'nin iddiasına itiraz etmiştir. Ayrıca İbn Hıbbân da *Kitâbu's-Sikât*'ta Abdurrahman'ın İbrâhîm ile aynı yaşta olduğunu kaydetmiştir. O halde işitmesine bir mani yok. Hatîb el-Bağdâdî de *Kitabu'l- Müttefek ve'l-Müfterek*'te onun işittiğini söylemiş. Hâkim en-Neysaburî'nin itirazına binaen de, *Sahih*'te bulunmamasının adil olmadığı anlamına gelmeyeceğini söylemiştir. Böyle bir cerh-tadil kaidesi olmadığını ifade etmiştir. Kaldı ki *Müstedrek*'te şartlara uymasına rağmen *Sahih*'e giremeyen hadisleri toplamış. Ayrıca Müslim ondan eserine hadis almıştır.[101]

Şafiî muhaddis İbn Hacer *Telhıs*'te hadis için Ahmed b. Hanbel ve hocası Yahyâ b. Âdem'in "zayıf" dediklerini, Buhârî'nin de onlardan nakledip aynı kanaati paylaştığını, Ebû Dâvûd'un "Sahih değil", Dârakutni'nin "sabit değil" dediklerini, İbn Hıbbân'ın ise *Sahih*'inde zikredip "Kufe ehlinin elindeki en sağlam rivâyet budur. Bu da bu konuda nakledilenlerin en zayıfıdır." kaydı düştüğünü nakletmiştir.[102] Bezzâr rivâyetin uzun bir hadisin özeti olup huccet olabilecek niteliğe sahip olmadığını söylemiştir.[103] Mübarekpûri bütün bunları nazarı itibara alınca İbn Mes'ûd hadisinin ne hasen ne de sahih olduğu bilakis

98 Beyhakî, *Ma'rife*, I, 551.

99 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, III, 4.

100 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, III, 4. Zâhirîlerin konuya dair görüşleri ve Hanefî âlimlerle münakaşaları için bkz. Güler, *Zahiri Muhaddislerle Hanefi Fakihler Arasındaki Münakaşalar ve İhtilâf Sebepleri*, 80-94.

101 İbnü't-Türkmânî, *el-Cevheru'n-Nakî*, II, 77-78.

102 Bkz. *et-Telhısu'l-Habîr*, I, 546.

103 İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, IX, 220.

delil olamayacak zayıf rivâyetlerden olduğunun ortaya çıktığını düşünmektedir. Ona göre mütesahil bir âlim olduğu için Tirmizi'nin hasen demesine itimat edilmez. İbn Hazm'ın sahih değerlendirmesi ise sadece senedine baktığı içindir. Hâlbuki senedin sıhhatinin metnin de sahih olmasını gerektirmediği ehlince malumdur. Ayrıca onca münekkit hadis hafızı zayıf kabul demişken İbn Hazm'ın tashihine itibar edilmez. Mübarekpûrî rivâyetin sahih kabul edilse bile İbn Mes'ûd'un birçok şeyi unuttuğu gibi bunu da unutmuş olma ihtimaline hamledilmesi gerektiğini belirtmiştir.[104]

Hanefî âlimler ise isnad açısından rivâyeti sahih kabul ettikleri için metni ön planda tutmuşlar, Abdullah b. Mes'ûd yolculukta ve normal hayatta Hz. Peygamber (s.a.v.) ile sürekli beraber olduğu için Vâil b. Hucr'dan namaza dair meseleleri daha iyi bilmesi gerektiğini söylemişlerdir.[105] İbnü'l-Hümâm, râvînin bir kere bu ifade ile bir kere de bu ifade olmaksızın rivâyeti nakletmiş olma ihtimalini dile getirmiş, sikanın ziyadesi makbul olacağı için bu lafzın da makbul addedileceğini, rivâyetin ziyadesi ile mutabilerinin de bulunduğunu kaydetmiştir.[106]

C. İbrâhîm en-Nehaî Rivâyeti

Tahâvî muhaliflerinin görüşlerine esas teşkil eden ve İbn Ömer hadisinin mutabileri olan Mâlik b. Huveyris ve Vâil b. Hucr rivâyetlerini naklettikten sonra İbrâhîm en-Nehaî'nin Vâil rivâyetine dair tenkitlerini haber veren şu rivâyete yer vermiştir:

İbrâhîm en-Nehaî'ye Vâil b. Hucr'den nakledilen ve O'nun Hz. Peygamber'in (s.a.v.) iftitah tekbirinde, rukûya eğilirken ve rükûdan doğrulurken ellerini kaldırdığını gördüğünden bahsedilen rivâyet hatırlatılınca o: "Vâil onun bir kere böyle yaptığını gördüyse Abdullah b. Mes'ûd elli kere yapmadığını görmüştür,"[107] demiştir. Tahâvî'nin naklettiği, rivâyetin diğer bir tarikinde en-Nehâî'nin bu söz üzerine sinirlendiği ve "O gördü, İbn Mes'ûd ve arkadaşları görmedi (öyle mi!)" dediği geçmektedir.[108]

Kuraşî isnadındaki Müemmil b. İsmail'in tenkit edilen bir râvî olduğunu söylemiş[109], Aynî iki tarikin de sahih olduğu tesbitini yapmıştır.[110]

Ebû Yûsuf'un Ebû Hanîfe-Hammâd kanalıyla naklettiğine göre Nehaî, Vâil b. Hucr için "Ellerin kaldırılması meselesini kastederek "Bedevidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ile namaz kılmamıştır. Yahut öncesinde namazını görmemiştir

[104] Mübarekpûrî, *Tuhfetü'l- Ahvezî*, II, 92.

[105] Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu Müsnedi Ebi Hanîfe*, I, 120.

[106] İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* I, 310.

[107] Tahâvî, *Şerh*, I, 291.

[108] Benzer bir lafızla Muhammed eş-Şeybânî de nakletmiştir. Bkz. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Hucce 'alâ Ehli'l-Medine*, I, 96.

[109] Kuraşî, *el-Hâvî*, I, 530.

[110] Aynî, *Nuhab*, V, 479.

ki Abdullah ve ashabından daha bilgili olsun, o ezberlemiş diğerleri ezberlememiş olsun." demiştir.[111]

Buhârî'ye göre İbrâhîm en-Nehaî'nin Vâil hakkındaki yorumları zandan ibarettir.[112] Vâil'in defalarca Resûlüllâh'ın (s.a.v.) yanına gidip geldiği de malumdur.[113]

Tahâvî Abdullah b. Mes'ûd'un Vâil'den; sahâbîlikte daha evvel, Resûlüllâh'ın (s.a.v.) fiillerini kavrayışta daha mahir olduğunu söylemiştir. Kaydettiğine göre Resûlüllâh (s.a.v.) iyice öğrenmeleri için namazda muhacir sahâbîlerin hemen arkasında durmalarını istemiştir. Abdullah b. Mes'ûd ise namazda Hz. Peygamber'e (s.a.v.) en yakın duran sahâbîlerdendir.[114]

Şâfiî, İbrâhîm en-Nehaî'nin Hz. Ali ve İbn Mes'ûd'dan nakillerinin kabul edilemeyeceğini çünkü ikisini de görmediğini söylemiştir. Tahâvî buna itirazen, İbrâhîm en-Nehaî, rivâyetin sıhhatine ve tevatürüne kanaat getirecek olursa ondan mürsel rivâyette bulunduğunu belirtmiştir. Aktardığına göre bizzat o, kendisine "Bana hadis naklederken isnadı ile naklet" diyen A'meş'e "Sana "Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi" diyerek bir rivâyette bulunuyorsam bil ki onu Abdullah'tan kalabalık bir topluluk bana nakletmiştir. Ama "Bana falan kişi Abdullah'tan nakletti" diyorsam onu kesinlikle o kişi nakletmiştir." demiştir. Tahâvî İbrâhîm en-Nehaî'nin mürsellerinin bu şekilde olduğunu bununla beraber bu hususta Abdurrahman b. Esved'den de muttasıl bir haber geldiğini söylemiş ve ilgili rivâyete yer vermiştir.[115]

D. Hz. Ömer Rivâyeti

Namazda intikal tekbirlerinde ellerin kaldırılmayacağını söyleyenlerin delillerinden birisi de Tahâvî'nin naklettiği şu hadistir:

"Esved şöyle demiştir: "Ömer b. Hattab'ın namazda sadece ilk tekbirde ellerini kaldırdığını sonra tekrar kaldırmadığını gördüm.[116] İbrâhîm ve Şa'bî de böyle yaparlardı."[117]

Tahâvî hadisin sahih olduğunu söylemiş râvîlerinden Hasan b. 'Ayyâş'ın sika ve huccet olduğunu, Yahyâ b. Ma'în'in de böyle söylediğini kaydetmiştir.[118] Ona göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) iftitah tekbiri haricinde ellerini kaldır-

[111] Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, s. 21.
[112] Buhârî *Raf'u'l-Yedeyn*, s. 104
[113] Buhârî, *Raf'u'l-Yedeyn*, s. 123-124.
[114] Tahâvî, *Şerh*, I, 292.
[115] Tahâvî, *Şerh*, I, 293-294.
[116] İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 214.
[117] Tahâvî, *Şerh*, I, 294.
[118] Tahâvî, *Şerh*, I, 294.

mış olsa ve Hz. Ömer'in bundan haberi olmadığı için bunu yapmasa, beraberindeki sahâbîlerin ona tepki göstermemiş olması mümkün değildir.[119]

İbnü't-Türkmânî de rivâyetin sahih ve Müslim'in şartlarına uygun olduğunu söylemiştir.[120]

E. Ebû Bekir b. Ayyâş Rivâyeti

Tahâvî bu bölümde son olarak Ebû Bekir b. Ayyâş'ın şöyle dediğini kaydetmiştir: "Hiçbir fakihin ilk tekbir haricinde ellerini kaldırdığını görmedim."[121]

Mübârekpûrî rivâyet için, Ebû Bekir b. Ayyâş'ın hafızasının gidip muhtelit olduğu zamana ait olabileceği yorumunu yapsa da[122] bunun ispata muhtaç bir görüş olduğu açıktır.

Tahâvî rivâyetleri biraz araştırınca hepsinin namazda elleri kaldırmamanın gerektiği hususunda ittifak oluşturduğunu söylemiş ve meseleye bir de nazarî açıdan bakmak gerektiğini ifade etmiştir. İfade ettiğine göre iftitah tekbirinde ellerin kaldırılması, iki secde arasında ise kaldırılmaması hususunda müctehidlerin görüş birliği vardır. İhtilaf ise rukûya eğilirken ve rukûdan doğrulurken alınan tekbirler konusundadır. Âlimlerin bir kısmı rükûdaki tekbirlerin iftitah tekbiri ile aynı hükümde olduğunu söylemiş ve burada da ellerin kaldırılması gerektiğini söylemişlerdir. Diğerleri ise iki secde arasındaki tekbirle rükû tekbirlerinin aynı hükümde olduğunu söylemişler ve ellerin kaldırılmaması gerektiğini savunmuşlardır. İftitah tekbiri namazın rükûnlarındandır, onsuz namaz caiz değildir. İki secde arasındaki tekbir ise hükmen böyle değildir. Terk edenin namazı bozulmaz. Aynı şekilde rukû tekbirleri de namazın rüknü değildir ve terki namazın ifsadını gerektirmez. İki secde arasındaki tekbir gibi namazın sünnetlerindendir. O halde onlarda elleri kaldırmanın hükmü de aynı olmalıdır ve eller kaldırılmamalıdır. Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve Muhammed eş-Şeybânî'nin kanaati de böyledir.[123]

Tahâvî'nin bu değerlendirmelerine sonraki dönem hadis kaynaklarında çok fazla temas edilmemiştir. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla İbn Hacer Tahâvî'nin bu çıkarımı için "garip" demektedir. Nassın mukabilinde kıyas yapmanın fasit olduğuna vurgu yapan İbn Hacer, Tahâvî'nin iddia ettiği gibi bir icmanın da söz konusu olmadığını bilakis bahsettiği âlimlerin bir kısmının

[119] Tahâvî, *Şerh*, I, 294.
[120] İbnü't-Türkmânî, *el-Cevheru'n-Nakî*, II, 74
[121] Tahâvî, *Şerh*, I, 295.
[122] Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, II, 98
[123] Tahâvî, *Şerh*, I, 295.

her eğilme ve kalkmada elleri kaldırmanın meşruluğu görüşünü savunduklarını kaydetmiştir.[124] Tahâvî'nin nazarî yorumlarını aktaran İbn Battal ise nakletmekle yetinmiş herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır.[125]

Tahâvî'nin namazda ellerin kaldırılması meselesine dair görüşleri ile Beyhakî'nin itirazlarını Hanefî ve Şafiî âlimlerin de kanaatlerine de temas etmeye çalışarak aktardıktan sonra konunun genel bir değerlendirmesini yapabiliriz.

IV. Sonuç

Namazda ellerin kaldırılması meselesi yukarıda aktarmaya çalıştığımız kadarıyla Hanefî âlimlerin cumhur ulemayı karşılarına aldıkları ihtilaf konularından birisi olmuştur. İhtilafın öncelikli sebebi, konuya dair nakledilen ve birbirine muarız olan hadislerdir. Raf'u'l-yedeyn konusunda Hanefîlerin delilleri muhaliflerine göre biraz zayıftır. Bu tespitimizden Hanefîlerin delillerinin büsbütün zayıf olduğu anlaşılmamalıdır.

Muhaliflerinin delilleri daha çok ve kuvvetli olmasına rağmen Hanefîlerin bu konuda farklı kanaate sahip olmalarında iki önemli hususun etkili olduğunu düşünüyoruz: İlki İmâm Mâlik'in Sünnet anlayışını şekillendiren "Amelu Ehl-i Medine/Medine ehlinin ameli"ne benzer bir kültün Hanefî mezhebinde de "Hadîsu Ehl-i Kûfe/Kufe ehlinin hadisi" şeklinde yer almasıdır. Konuya dair Hanefî kanaati, Abdullah b. Mes'ûd ve onun ekolünü devam ettiren âlimlerin şekillendirdiği ve diğer delillere karşı tutum noktasında da bu zihnî alt yapının ziyadesiyle belirleyici olduğu görülmektedir. İbn Mes'ûd'un ameli mihvere alınarak diğer sahâbîlerden gelen bütün delillere zayıf da olsa bir delille karşı konulmaya çalışılmıştır. Özellikle sahâbînin naklettiği delile muarız bir ameli nakledildiyse Hanefî âlimlerin nezdinde o hadis bağlayıcılığını yitirivermektedir. Bu noktada ikinci etken neshi devreye sokmaktadırlar. Hanefî mezhebinde nesh, teâruzu gidermede ilk başvurulan çözüm yollarından biri olduğu için elleri kaldırma konusunda da nesh metodunu sıklıkla işlettikleri görülmektedir.

Dikkat edilirse Hanefî âlimlerin elleri kaldırma konusunda birçok sahâbîden hadis nakledilmesine ve kendileri de rivâyetlerin çoğunu nakletmelerine rağmen meseleyi daha çok Vâil b. Hucr ile Abdullah b. Mes'ûd rivâyetleri çerçevesinde tartıştıkları ve iki rivâyet ekseninde sahâbîler arasında kıyas yaptıkları görülmektedir. Gerek Hz. Ali gerekse Abdullah b. Ömer'den rivâyetlerine muhalif amelleri nakledildiği için Hanefîler nezdinde o haberler mensuhtur. Vâil ve İbn Mes'ûd hakkında bu durum söz konusu olmayınca şahısları kıyaslama ihtiyacı doğmuştur. İbrâhîm en-Nehaî, İbn Mes'ûd'un Resûlüllâh (s.a.v.) ile birlikteliğine vurgu yaparak Vâil'e tekaddum ettiğini düşünmektedir. Tahâvî de bu noktada Muhammed eş-Şeybânî'yi takip ederek

[124] İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dirâye fî Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye*, I, 152.

[125] İbn Battal, *Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, II, 355.

Resûlüllâh'ın (s.a.v.) namazda öncelik sıralamasına dair nakillerle konuyu delillendirmeye çalışmıştır. Lakin Vâil rivâyetini destekleyen birçok sahâbîden çok sayıda nakli göz önünde bulundurursak meselenin İbn Mes'ûd-Vâil kıyasına ihtiyaç bırakmayacak şekilde vazıh olduğunu belirtmeliyiz.

Tahâvî'nin elleri kaldırma konusundaki kanaatinin mezhebinden farklılık arz etmediğini söyleyebiliriz. Ona göre de Hz. Ali ve İbn Ömer rivâyetleri, yine kendilerinden nakledilen muhalif amelleri sebebiyle mensuhtur. Nesh konusunda aynı düşünmekle birlikte nâsih deliller noktasında Tahâvî'nin hadisçi kimliğinden kaynaklandığını düşündüğümüz kısmî bir farklılaşma mevcuttur. Mezhebin kurucu İmâmlarının nâsih olarak zikrettiği[126] hadislerden biri olan "Eller sadece yedi yerde kaldırılır…" rivâyetini *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'da muhtelif konularda nakletmiş olmasına rağmen bu konuda ondan hiç bahsetmemesi dikkat çekicidir. Yine "*Ellerinizi huysuz atkuyruğu gibi sallamayın*"[127] rivâyeti sonraki dönem Hanefîleri arasında nâsih hadisler arasında zikredilmiş ve kabul edenler ve muhalif düşünceye sahip olanlar arasında tartışma konusu olmuştur. İlk dönem Hanefî müctehidlerinin eserlerinde tesbit edemesek de bazı âlimlerin bu rivâyeti de nâsihler arasında zikrettiğini aksi kanaate sahip âlimlerin tenkitlerinden anlayabiliyoruz. Nitekim İmâm Buhârî söz konusu rivâyetle elleri kaldırmanın mensuh olduğunu iddia edenlerin ilminden şüphe edeceğini söylemiştir.[128] Tahâvî rivâyetin Resûlüllâh'ın (s.a.v.) namazda Ümâme bint Ebi'l-As'ı boynuna alıp bırakması yahut Cennet'te gördüğü üzüm salkımını almak için elini uzatmasından haber veren rivâyetleri nesh ettiğini düşünmekte[129] fakat bu konuda söz konusu rivâyete de yer vermemektedir.

Namazda elleri kaldırma konusu, *Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Âsâr*'da tesbit ettiğimiz Beyhakî'nin itirazda bulunduğu meseleler arasında Tahâvî'ye en fazla tenkid yönelttiği konulardan birisidir. Diğer bazı meselelerde Tahâvî'yi birkaç cümle ile eleştirmekle yetinen Beyhakî, bu konuda neredeyse Tahâvî'nin tüm delillerine ayrı ayrı temas etmiş ve tenkitlerini yöneltmiştir.

Beyhakî'nin Tahâvî'ye iki yönden itiraz ettiği görülmektedir. Birincisi görüşlerini dayandırdıkları hadislerin râvîleri ki bu hususta umûmî kanaatin

---

[126] Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, s. 21. Muhammed eş-Şeybânî Makâm-ı İbrâhîm'i de eklemiştir. Bkz. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Asl*, I, 164.

[127] Câbir b. Semüra'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a) yanlarına çıkmış ve onlara "*Niye inatçı atın kuyruğu gibi ellerinizi sallayıp duruyorsunuz! Namazda sakin olun.*" buyurmuştur. Bkz. Müslim, Salât, 119; Ebû Dâvûd, Salât, 191; Nesâî, Sehv, 5; Ahmed b. Hanbel, 3IV, 488. Rivâyetin yine Câbir'den nakledilen diğer bir mütabii şöyledir: Câbir b. Semüra'dan nakledildiğine göre o şöyle demiştir: "Biz Hz. Peygamber (s.a) ile namaz kılarken ellerimizle iki tarafa da işaret ederek "esselamu aleykum ve rahmetullah" deyince O (s.a) "*Niye ellerinizle inatçı atın kuyruğu gibi işaret edip duruyorsunuz. Sizin sağınızdaki ve solunuzdaki arkadaşınıza elleriniz baldırlarınızda iken (ellerinizi kaldırmadan) selam vermeniz yeterlidir.*" buyurdular." Bkz. Müslim, Salât, 120; Ebû Dâvûd, Salât, 191; Nesâî, Sehv, 5.

[128] Buhârî, *Raf'u'l-Yedeyn*, s. 62.

[129] Bkz. Tahâvî, *Şerh*, I, 349; I, 587.

Beyhakî'yi destekler tarzda olduğunu söylemek mümkündür. Diğeri de nesh hususudur. Gerek Tahâvî öncesi gerekse sonrası Hanefî muhaddislerinin elleri kaldırma meselesindeki nesh iddialarına katılmak zordur. Çünkü öncelikle Luknovî'nin de dikkat çektiği gibi bahsi geçen sahâbîlerin birbirine zıt rivâyet yahut amelinden hangisinin önce hangisinin sonra olduğuna dair herhangi bir malumat rivâyetlerde yer almamaktadır.[130] Bu durumdan kaynaklanmış olmalı ki neshi savunan Hanefî müctehidler nazarî gerekçeler ileri sürmek durumunda kalmışlardır. Mesela neshi ısrarla savunan Hanefî âlimlerden İbnü'l-Hümâm, elleri kaldırma konusunda çok fazla tarik ile çok sayıda rivâyet nakledildiğini, her iki görüşü de destekleyen rivâyetler bulunduğunu bu sebeple bir tercihe gitmek gerektiğini ve tercihe şayan olanın kendi görüşleri olduğunu söylemiştir. Çünkü ona göre namazda bu elleri kaldırma gibi söz yahut bazı fiiller vardır ki bunların mensuh olduğu malumdur. Bu hususta da inkârı kabil olmayan sağlam rivâyetler muarızı olduğu için bunun da neshi uzak değildir. Ellerin kaldırılmaması ise böyle değildir. Çünkü yerine getirilecek türden/yapılan bir şey olmadığı için onun meşru olmaması gibi bir ihtimal düşünülemez. Bilakis o huşu gibi, namazda icma ile maksud olan sükûnet türündendir. Ebû Hanîfe'nin Evzâî'ye dediği gibi râvîlerinin efdaliyeti açısından da durum böyledir.[131] Bu sebeple "rivâyete muhalefet" prensibini mutlak bir şekilde işleterek nesh hükmünü vermek çok isabetli görünmemektedir. Ayrıca çok sayıda sahâbîden aynı rivâyetin nakledilmiş olması da elleri kaldırmanın devamlılığına hükmetmenin daha tutarlı olduğunu düşündürmektedir.

Şafiî âlimlerin delillerinin çokluğunu ve sahih olduklarını ısrarla savunmalarına rağmen rivâyetleri İbn Ömer hadisi çerçevesinde anlamaya çalışıp ilgili rivâyetlerdeki teşehhütten kalkarken elleri kaldırma gibi ziyadeleri "sikanın ziyadesi" olarak kabul etmemeleri soru işaretlerine sebep olmaktadır. Hâlbuki "ziyâdetü's-sika" kabilinden olan bu yerlerde elleri kaldırmanın da onların nezdinde Sünnet olarak kabul edilmesi gerekirdi.[132] Onların bu tavrı İbn Ömer rivâyeti haricindeki rivâyetler konusunda farklı kanaate sahip olduklarını düşündürmektedir. Delillerin değerlendirilmesinde bir çelişki izlenimi veren bu durum Beyhakî'yi de tatmin etmemiş olacak ki bu hususta özetle "Şâfiî üç yerde eller kaldırılır dese de ikinci rekâttan kalkarken de elleri kaldırmak sünnettir. Çünkü rivâyetin isnadı sahihtir ve sikanın ziyadesi de makbuldür. Şâfiî bizzat kendisi "Benim kitabımda Resûlüllâh'ın (s.a.v.) sünnetine aykırı bir şey

[130] Hatta bu konuda Mâlik b. Huveyris ve Vâil b. Hucr'un Hz. Peygamber (s.a) ile ömrünün sonuna doğru beraber namaz kıldıkları, onların "elleri kaldırmayı" nakletmiş olmalarının, nesh iddiasının gerçeği yansıtmadığını ortaya koyduğu da söylenmiştir. Sindî, *Hâşiyetü's-Sindî 'alâ Süneni İbn Mâce*, I, 282.

[131] İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, I, 312.

[132] Bu, hem Hanefi hem de Şafiî âlimler tarafından dile getirilen bir hususdur. İbnü't-Türkmânî'nin benzer değerlendirmeleri için bkz. *el-Cevheru'n-Nakî*, II, 73.

bulursanız Resûlüllâh'ın (s.a.v.) söylediğini kabul edin, benim söylediğimi terkedin" demiştir. Ebû Humeyd'in on sahâbî arasında naklettiği hadiste de bu ifade yer almaktadır. Şâfiî de bu hadisi nakletmiştir, o rivâyette de bu ziyade vardır ve sonunda bizim görüşümüz de budur demiştir,[133] şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır.

Kanaatimizce hem Hanefî hem de Şafiî âlimlerin görüşlerini destekleyen sahih rivâyetler mevcuttur. L akin elleri kaldırmaya dair nakledilen rivâyetlerin mutabaat ve şahitler açısından birbirlerini kuvvetlendirmeye daha elverişli olduğu söylenebilir. Abdullah b. Mes'ûd hadisi ve onu destekler tarzdaki ilim ehlinin kanaati, elleri kaldırmamanın da sabit olduğu ve bunun müekked bir sünnet olarak değerlendirilemeyeceğini akla getirmektedir.[134] Lakin elleri kaldırmanın bidat olduğu şeklindeki zayıf kanaate de itibar edilmemesi gerektiğini belirtmeliyiz. Sünnet'te aslı olan ve çok sayıda sahâbîden nakledilen bu uygulama için "bidat" hükmünü âfâkî görmekteyiz. Aynı şekilde elleri kaldırmamayı da delillerin sübutundan dolayı "bidatçilik yahut sünnetten yüz çevirme" olarak nitelemek isabetli olmasa gerektir. Bu açıdan konuya dair, doğrudan sünnet yahut sünnete aykırı olanın ortaya çıkarılması değil de efdal olanın tespiti şeklinde bir yaklaşım, değerlendirme ve tercihin daha doğru olacağını düşünmekteyiz. Deliller ve yapılan değerlendirmelerden, ihtilafın; âlimlerin yaşadıkları ilim havzasında muhatap oldukları ilmî geleneğin şekillendirdiği fıkıh ve sünnet anlayışlarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

"Raf'u'l-yedeyn Meselesi Çerçevesinde Beyhakî'nin Tahâvî'ye İtirazları"

Özet: Şafiî mezhebine sıkı tabiiyetiyle tanınan beşinci asır muhaddisi Beyhakî (458/1066), Hanefî muhaddis Tahâvî'nin (v. 321/933) delillerinin zayıf, fıkhî istinbatlarının asılsız ve tenkitlerinin mesnetsiz olduğunu ortaya koyabilmek maksadıyla *Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Âsâr* isimli eserini telif etmiştir. Eserde Şafii'nin fıkhî çıkarımlarına delil teşkil eden rivâyetleri toplamakla birlikte, Tahâvî'ye de sıklıkla tenkit yöneltmiştir. Eser bu haliyle Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ına bir reddiye görünümü arz etmektedir. Hicrî ilk asırlarda âlimlerin gündeminde geniş yer tutan ehl-i hadis-ehl-i re'y ihtilafının bir hasılası olarak değerlendirilebilecek söz konusu eserlerde tartışılan meselelerden biri de namazda iftitah tekbiri haricinde rukuya giderken ve rükûdan doğrulurken ellerin kaldırılması konusudur. Hanefi mezhebine en fazla tenkit yöneltilen ihtilaf meselelerinden biri olan bu hususta, muteber hadis kaynaklarında da geçtiği üzere çok sayıda sahâbîden hadis nakledilmiştir. Hanefi âlimler ise muhtelif gerekçelerle bu rivâyetleri kabul etmemekte ve son tahlilde "Sünnet" olanın namazda ellerin kaldırılmaması olduğunu düşünmektedirler. Mezheplerinin teşekkülünde hadisçi kimlikleriyle büyük öneme sahip olan Tahâvî ve Beyhakî'nin konuya dair kanaatleri ve yaklaşımları önem arz etmektedir. Bu makalede bahsi geçen mesele hususunda Beyhakî'nin Tahâvî'ye yöneltmiş olduğu tenkitler üzerinde durulacak ve her iki muhaddisin konuya dair nakledilen hadislere yaklaşımlarına yönelik mukayeseli bir değerlendirme yapılacaktır.

Atıf: Taha ÇELİK, "Raf'u'l-yedeyn Meselesi Çerçevesinde Beyhakî'nin Tahâvî'ye İtirazları", *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XVI/1, 2018, ss. 33-58.

Anahtar Kelimeler: Raf'ü'l-yedeyn, Tahâvî, Beyhakî, Hadis İhtilâf.

[133] İşbîlî, *Muhatasaru Hilâfiyyâti'l-Beyhakî*, II, 69-70.

[134] Leknevî, *et-Ta'lîku'l-Mümecced*, I, 388.